

Erdély sajtója a bécsi döntés éveiben

Napjaink erdélyi magyar történetírása több területen is deficitese, különböző okokból. Ez alól talán a sajtótörténet kivétel, hiszen e téren olyan szakemberek publikáltak és publikálnak, mint Kuszálik Péter, Cseke Péter, Győrffy Gábor, Szabó Zsolt. Összmagyar viszonylatban pedig nemrég jelent meg Buzinkay Géza terjedelmes munkája, melyben bizonyos erdélyi vonatkozású aspektusokra is reflektál. Egy időszokról azonban – melynek a forrásait ugyanakkor jól ismerjük – kevés szó esik. Ez az 1940–1944-es időszak, mely rövidege ellenére jelentős, és hatásait tekintve nem egyértelműen pozitív időszak. Ennek több, objektív és szubjektív oka is van: sokak számára ez a kor „kényes” időszakot jelent, és a források földrajzi diszperzitása is akadályt jelenthet, ugyanakkor születtek erre az időszakra vonatkozó alapos, jó munkák is – gondolok itt Balogh Béni könyveire a második bécsi döntésről, illetve Ablonczy Balázs annak idején erősen reklámozott könyvére a visszatért Erdélyről. Fleisz János könyve* a sajtótörténet és a második bécsi döntés következtében kettéosztott Erdély történelmének a keresztmetszete.

Majd tíz év telt el Fleisz János előző sajtótörténeti kötetének megjelentetése óta, mely az 1890–1940 közötti erdélyi sajtótörténetet dolgozta fel. Az újabb kötet – az ismertetett időszak rövidebb időtartamából kifolyólag – jóval tömörebb az előzőnél, ugyanakkor módszertani szempontból elemezve komplex munka.

A közhelyek használatát recenziók esetében lehetőleg kerülni kell, mégis időnként egyes tényeket nem lehet másképpen kifejezni, mint sablonok használatával. Fleisz János könyve kapcsán az első, ami eszembe jut, az, hogy jól strukturált. Tíz tartalmi részre oszlik, ezek közül az első három kimondottan bevezető jellegű fejezet, amelyekben az 1940–1944 közötti időszak Erdélyét mutatja be, a maga politikai

kettéosztott állapotában, olyan kérdéseket vévén górcső alá, mint a közigazgatás, demográfia, gazdasági helyzet vagy a politikai élet sajátosságai. A negyedik – viszonylag rövid, de annál tartalmasabb – fejezet a *Művelődési viszonyok, szellemi élet* címet viseli, és az észak-, valamint dél-erdélyi helyzetet, az itteni magyar közösség oktatási és közművelődési állapotát mutatja be, természetesen kiemelve a dél-erdélyi magyarság nehéz helyzetét.

Az ötödik fejezettel kezdődnek a kimondottan a sajtótörténetre fókuszáló, tematikai fejezetek. Különösen hasznosnak érzékelem ezek közül a hetediket, mely az erdélyi magyar sajtót helyezi általános keretbe, egyebek mellett statisztikai adatok felhasználásával is, valamint a kilencedik fejezetet, amely konkrét rövid esettanulmányok formájában mutatja be a kor jelentősebb sajtótermékeit. Teszi ezt elsősorban a földrajzi megjelenés alapján – városok, mint például Zilah, Dés, Nagyenyed stb. –, ugyanakkor kitér a főbb sajtótermékek jellemzőire is. Így például Nagyvárad esetében fő esettanulmánya az *Estilap* című napilap, amely egyértelműen a kor (vagyis a címben szereplő négy év) szülöttje, és a *Reformátusok Lapja*, melynek jelentősége túlmu-

* Fleisz János: *Az erdélyi magyar sajtó története 1940–1944*, Pécs, Pro Pannónia Könyvek, 2016. 279 o.

tat az egyház hagyományos szerepén. Nagyenyed kapcsán – ahol a román cenzúra nehezítette a magyar nyelvű sajtó fennmaradását – két gazdálapot elemez, a mai napig élő *Erdélyi Gazdát* és a *Szövetkezést*.

Ennek az utolsó fejezetnek kapcsán egyrészt *déja vu* érzésem volt, másrészt pedig nagy lehetőségeket látok témáinak továbbfejlesztésében. A *Médiakutatóban* Egry Gábor 2007-ben szubjektív jelzőkben nem szűkölködő, igencsak lehúzó kritikát közölt Fleisz János korábbi sajtótörténeti könyvéről, de azt azért megállapította, hogy szerinte a legjobban használható rész a függelékbe került adathalmaz, s ennek kapcsán az anyag adattárrá való továbbfejlesztését javasolná, Kuszálík Péter hasznosnak bizonyult, hasonló munkája alapján. Ezt szerintem is érdemes lenne elvégeznie Fleisz Jánosnak, és a két kötet megírása során felgyűjtött anyagot figyelembe véve nem is lenne ez már számára túl nehéz feladat. Másrészt pedig az e kötetben csak röviden bemutatott sajtótermékek közül egyesek önmagukban egy-egy monográfia központi témáját képezhetnék, mint például a temesvári *Déli Hírlap* vagy a csíkszeredai *Csíki Lapok*. Tapasztalataim szerint sokan idézik a szóban forgó sajtótermékeket, amikor kutatásuk szempontjából releváns cikkekkel dolgoznak, hiszen a sajtó a történelemkutatás forrásai között fontos helyet foglal el. Ugyanakkor ritkán fordul elő, hogy az idézett sajtótermék kapcsán a szerzők – hacsak nem kimondottan ez a témájuk – bővebben ismertetnék magát az újságot, amelyben az általuk idézett cikk megjelent, nem helyezik el időben, térben és eszmeiségében a szóban forgó sajtóterméket. Ez is illusztrálja, hogy Fleisz Jánosnak és tanítványainak még sok teendőjük akad majd a jövőben is az erdélyi magyar sajtótörténet feldolgozása terén.

A bibliográfiát és a lábjegyzeteket átnézve, egyrészt szembeötlő az idézési apparátusban tapasztalható következetesség,

másrészt a felhasznált források nagy mennyisége is. A szerző jól ismeri a korra vonatkozó szakirodalmat, és idézi is. De nagy mennyiségű levéltári forrásanyagot is feldolgozott, ez utóbbi ugyanakkor kivétel nélkül a Magyar Nemzeti Levéltár budapesti központi anyagai közül származik. A jövőre nézve talán érdekes lenne a bukaresti román központi levéltár anyagainak is megtekinteni – ide értem a Victoria palotában található Külügyi Levéltárat is –, valamint a különböző erdélyi megyei levéltárakban is jó anyagok találhatóak. Ugyanakkor e téma szempontjából legfontosabb maga a feldolgozott sajtóanyag, e téren pedig a dokumentáció átfogó jellegét nem lehet kétségbe vonni.

Ha különösebb értékét kell kiemelni Fleisz János e munkájának, elsősorban a kötet jó strukturáltságát, a közérthető nyelvezetet és a dokumentáció alaposágát emelném ki. Maga a főszöveg utolsó előtti bekezdésében (242. o.) a következő gondolatot is megfogalmazza: „...a jövőben alkalom nyílhat az általunk vizsgált téma egyéb megközelítésére, új fejezetekkel, új részekkel való kiegészítésére is.” Kívánjuk, hogy ez így legyen, és reméljük, hogy így is lesz.

LAKATOS ARTUR